

Arvo J. Poutanen (1950)

SAARISTOMERTA MATKAILUN KANNALTA

(Saaristomeren merikortit N:o 23, 24, 26, 27, 31, 34)

Esityksen nimi jo sanoo, ettei ole kysymys tämän laajan aiheen perinpohjaisesta käsittelystä, vaan tarkoituksena on eräiden matkailureittien selostuksen muodossa kiinnittää vesilläliikkujien huomiota eräisiin matkailun ja nimenomaan saaristomatkailemisen mielenkiintoisuutta ja viehätystä lisääviin seikkoihin ja asioihin.

Tällöin emme saa unohtaa, että ymmärtääksemme täysin nykyisyyttä on meidän tunnettava myös menneisyyttä. Sillä kaikki nykyinenhän lepää sillä pohjalla ja perustalla, mikä vuosisatojen kuluessa on luotu ja muodostunut.

On sanottu, että täällä Salon seudulla poljetaan joka askeleella historiallisia muistoja täynnä olevaa maata. Yhtä hyvin voidaan sanoa, että purtemme halkovat Halikon lahdella joka meripenikulmalla, historiallisia vesiä.

Halikonlahden pohjukasta ja rannoilta tehdyt runsaat ja rikkaat muinaisesinelöydöt osoittavat näet vakuuttavasti, että Halikonlahden alueella on sellaisia kunnianarvoisia, iki-vanhoja kaukopurjehdusperinteitä, joiden ei tarvitse jäädä jälkeen edes taruhoitoisesta Aurastakaan.

Halikonlahden vanhojen purjehdusperinteiden vaalijoina, joskin vain vaatimattoman huvi- ja sunnuntaipurjehduksen moottoroidussa muodossa, lienee meillä syytä tutustua asian tähän puoleen hieman laajemmaltikin.

Me salolaiset sunnuntaipurjehtijat saamme olla todella onnellisia siitä, että aivan portaillamme avautuu käytettäväksemme tuo meille niin tuttu Halikonlahti, joka jo maantieteellisestikin on ainoalaatuinen merenlahdistamme. Siitähän johtavat kapeat, kauniit, suojaiset salmet kahteen suuntaan suoraan Lounais-Suomen rikasmuotoiseen saaristoon, ja nämä salmet sulkevat samalla sisäänsä Suomen kolmanneksi suurimman saaren, Kemiön saaren.

Halikonlahtea ei aina ole kutsuttu tällä nimellä. Vielä 1500-luvulla se tunnettiin nimellä Tavastkymi ja lahden rantoja sekä ympäristöä kutsuttiin Tavastlandiksi eli siis Hämeen-maaksi, Hämälaismaaksi.

Jo heti ensimmäisinä vuosisatoina Kristuksen syntymän jälkeen, jolloin esi-isämme vähitellen perheperheeltä, suku suvulta, aloittivat rauhallisen muuton, maihinnousun nykyisen Suomenniemen rannikoille Suomenlahden yli Virosta käsin, on Halikonlahti ollut eräs huomattavimmista vesireiteistä. Ja aikojen kuluessa sen merkitys vesitienä yhä kasvoi.

Suurista meriveneistä on tavattu jäännöksiä esihistoriallisessa löytökalustossa. Mm. Perniön Yliskylässä on 600-luvulla hautauksen yhteydessä poltettu vene, jonka pituus oli noin 15 m. Se ei siis ollut mikään pieni vene, eikä saanutkaan olla kovin pieni, koska niillä kuljetettiin karjaakin.

Nuo ensiksi Isonkylän rinteille asettuneet partaiset esi-isämme eivät suinkaan olleet ensimmäisiä ihmisiä näillä seuduilla. Jo noin 2000 e. Kr. saapui mm. tänne Salon seudulle Keski-Euroopasta joko Baltian tai Skandinavian kautta indoeurooppalaista väestöä. Ja jos sukellamme vielä pidemmälle muinaisuuden hämärään saamme tietää, että Varsinais-Suomen vanhimmat kivikauden asukkaat tulivat jo 6. vuosituhannella e. Kr. Suomusjärven Laperlaan. He olivat tuntematonta alkukansaa. Meren pinta oli niihin aikoihin n. 47 metriä nykyistä ylempänä.

Kaikki tämä edelläkerrottu osoittaa, kuinka vanhaa asutusta ja sen mukana merenkulkua näillä seuduilla on ollut.

Aloittaessamme matkan Salon jokea merelle päin sivuutamme rautatiesillan alapuolella ensin ns. Isonkourun, jonka "hiekkaranta" oli noin kolmisenkymmentä vuotta sitten salolaisten suuresti suosima uimapaikka. Katkoluodon mäen tienoilla on ollut vanha satamapaikka.

Vasemmalla Kärkän kuuluisan mäen kohdalla, jonka kyljessä uudenaikainen Raakasokeritehdas nykyisin jauhaa sokeria, on muistettava vanha "Herranlähde" ja lähellä sijaitseva Röykkälän nummi, josta Salo saa juomavetensä. Kärkän vanha säterikartano ja kuuluisa "Hornin kellar" tuo mieliimme Joensuun tunnetun Horn-suvun. Puuttumatta moniin Kärkkään liittyviin kansantaruihin mm. Elinan surma balladi kuuluu muunnoksena ja Horneihin sovitettuna näihin, on meillä tässäkin yhteydessä syytä mainita jotakin Horneista, sillä ei mikään suku ole kautta vuosisatojen ollut Suomen historiassa niin merkityksellinen kuin tämä.

Hornien suku on puhtaasti halikkolaisesta talonpoikaisväestöstä lähtöisin. Suvun ensimmäinen varmasti tunnettu jäsen Olavi Matinpoika, tavataan huomattavana rälssimiehenä Halikossa Joensuun (Äminnen) omistajana jo 1381.

Monista suvun kuuluisista jäsenistä mainittakoon tässä amiraali ja marski Klaus Kristerinpoika Horn (1518—1566). Hänessä Horn-suku saavutti huippunsa. Sen seuraavista jäsenistä vain harvat kohosivat keskitason yläpuolelle.

Toimittuaan mm. Viipurin käskynhaltijana hän vaikutti tehokkaasti Viron saattamiseksi Ruotsin vaikutusvaltaan ja oli siten laskemassa Ruotsin Itämeren-valtiuden ja tulevan suurvalta-aseman perustuksia. Klaus Kristerinpoika saavutti Itämerellä vihdoin niin peloittavan maineen, että kun viholliset saivat tietää hänen laivastoineen lähteneen merelle, pysyttelivät he mieluummin visusti omissa satamissaan. Klaus Kristerinpoika hallitsi täydellisesti Itämeren. Hänen laivastossaan oli muuten eräs sota-alus nimeltään "Suomen Joutsen". Klaus Kristerinpoika haudattiin Upsalan tuomiokirkkoon.

Viurilan kartano on kauan ollut Armfelttien hallussa.

Vuorentaka on ollut Hornien hallussa jo ainakin 1500-luvulla. Siellä syntyi v. 1664 kuuluisa valtiomies Arvid Bernhard Horn. Vuorentaan kartanossa säilytetään vanhaa saksalaista raamattua, jossa olevasta saksalaisen tarkasta Noan arkin pohjapiirustuksesta nähdään mm. miten Noakilla oli omassa hallussaan 2 huonetta ja keittiö.

Sekä Joensuu että Vuorentaka joutuivat myöhemmin Armfelteille. Tämä suku polveutuu Lauri Eerikinpoika-nimisestä talonpojasta, jonka sanotaan ottaneen osaa nuijasotaan ja sittemmin asettuneen asumaan Frösöhön Jämtlanttiin, Ruotsissa.

Urhoollinen kaarlelainen Kaarle Kustaa Armfelt oli ensimmäinen, joka hankki nimelle historiallista kuuluisuutta. Hän kuoli kenraalina ja Suomen sotilasyliapäällikkönä v. 1736. Kerrotaan, että hänet kantoi hautaan hänen kaksitoista poikaansa, jotka kaikki olivat upseereita, nuorin vänrikki, vanhin kenraali. Hän oli tuon kuuluisan Kustaa Mauri Armfeltin isoisä.

Sivuutettuamme matalan Lammassaaren ja hiljaisen vauhdin taulun, näemme pian Joensuun ja Viurilan välimailta korkean Rikalan Linnamäen, jonka vierellä sijaitsevaa muinaista Rikalan "kaalikaupunkia" ei tässä yhteydessä, sovi unohtaa.

Tuon haukkumanimen lienevät Rikalalle antaneet kateelliset Turun porvarit, koska heidän mielestään kuuluisalla Rikalalla ei ollut ympärillään muuta kuin kaalimaita.

Jokatapauksessa Rikala on ollut muinoin huomattava kauppapaikka. Kesällä 1950 siellä suoritettujen kaivaukset toivat päivänvaloon löytöjä 1000 ja 1200-lukujen väliseltä ajalta, siis myös ensimmäisen ristiretken ajoilta.

Professori Jalmari Jaakkola on erikoisesti kiinnittänyt huomiota Halikonlahden ympäristön varsin runsaaseen Tavast- ja hämäläisnimistöön, joiden hän katsoo todistavan muinaisesta vilkkaasta hämäläiskaupasta. Esittääpä hän sellaisen kiintoisan, laajasti perustellun oletuksen, että muinainen "Hämäläisten satama" "Portus tavastorum", jonne toinen ristiretki tehtiin, olisi juuri sijainnut Halikonlahden pohjukassa.

Olipa tämän mielenkiintoisen oletuksen laita miten tahansa, joka tapauksessa on Halikonlahdelta, muinaiselta Tavastkymiltä eli Kymilahdelta, ollut vilkas kauppayhteys varsinkin Viroon Tallinaan ja Ruotsiin Tukholmaan, ehkäpä vielä kaukaisempiinkin maihin. Jo 1500-luvulta peräisin on tuo tunnettu sananparsi: Halikon (l. Salon) kautta Ruotsiin. Tätä kautta näet pääsi usein nopeammin ja helpommin Ruotsiin kuin Turusta. Vasta sitten kun Turku linnansa suojassa kohosi yhä suurempaan mahtavuuteen, sortui Halikonlahden seutu sen rinnalla takamaaksi.

Fulkkilassa tiedetään olleen 1500-luvulla laivaveistämö. Lastaus- ja varastopaikkoja oli ainakin Fulkkilassa, Breidilässä, Frisenpyölin nokassa ja Vuohensaaressa.

Fulkkilassa sijaitsevat pronssikautiset hautaröykkiöt ns. Viitan ja tien toisella puolella Tampaltan kruunut, ovat komeita näköalapaikkoja. Viitan kruunuja on kolme kappaletta, suurin niistä lähes 100 m ympärimiten. Haudattaessa oli kait ajateltu, että urhoilla olisi vielä kuoltuaankin kaunis näköala yli aavan meren, ja olisi siellä tuo ihmeellinen ja salaperäinen, tuikkivatähtinen taivaskin lähempänä.

Samanlaisia kivistä kiviröykkiöitä tavataan muuallakin saaristossa ja mantereella runsaasti.

Kauniissa Vuohensaaressa asui useana kesänä Vihtori Peltonen, joka käytti myös nimeä Johannes Linnankoski. Siellä hän kirjoitti ensimmäiset luvut romaaniinsa "Laulu tulipunaisesta kukasta" kesällä 1904.

Vuohensaarella rakennettiin v. 1871 tai -74 höyryproomu "Kauppala", jolla kuljetettiin tavallisesti viljaa ja lankkuja Turkuun. Kerran kuitenkin Anton Drugg ja Kiiikan lasitehtaan omistaja Fahler tekivät sillä matkan Riikaan, josta Drugg toi porsiinitavaroita ja Fahler lasitehtaan raaka-aineita. Matkalla nousi myrsky ja alus oli vähällä tuhoutua. Muitakin aluksia on Vuohensaarella rakennettu. Salon kauppala osti Vuohensaaren kansanpuistoksi Viurilan kartanolta v. 1933. Nykyään on saarella uimalaitos, sauna, ravintola, tanssilava yms.

Kapean salmen erottamana mantereen puolella sijaitsevat Vaisakon kuulut tammilehdot.

Keskiajalla olivat laivaomistajat Halikonlahdella melkein yksinomaan aatelisia. Horneilla oli varmaan useitakin laivoja, ja Meisalan omistaja Henrik Fleming (k. 1650) vei kiellosta huolimatta tavaraa Hollantiin saakka.

Nykyään Halikonlahden kipparit tuskin ovat käyneet omilla aluksillaan Hollannissa, mutta sen sijaan pienehköt, useimmiten juuri hollantilaiset moottorilaivat ovat kesäisin tuttu näky Vartsalan sahan laiturissa.

Lukuisista muista sen aikuisista laivojen omistajista mainittakoon mm. Joensuun inspehtori Karl Wallersteen ja Halikon kirkkoherra Antti Aemelaeus, joilla oli 1735 yhteinen alus.

Vasemmalla korkealla mäellä sijaitseva Hämeenkylä on jälleen muisto ikivanhasta hämäläiskaupasta.

Täällä Meisalan selällä on toisinaan tilaisuus nähdä erät merellisen lintumaailmamme komeimpia edustajia: kalasääski. Allekirjoittaneelle sattui tällainen mainio tilaisuus syksyllä 1949. Lintu lentää lekutteli raskain, harvoin siivenskuin aivan lähellämme ja hyvin likellä merenpintaa, istahtaen lopulta rysäseipään kärkeen. Kesällä 1950 tapasin kalasääsken kahtena peräkkäisenä päivänä. Ensin Rajalahden Längholmasta etelään Kemiön rannalla ja seuraavana päivänä hieman kauempana Stor Biserholman kohdalla, jolloin se tuli matalalla lentäen vastaamme, rauhallisesti väistellen sitä ankarasti ahdistelevaa varista.

Sivuutamme Vartsalan sahan ja toisella puolella Vartsalan eli Vartsalon saaren, joka nimeltään viittaa muinaissuomalaiseen esim. viikinkien varalle järjestettyyn vartiointijärjestelmään. Kun näet sen aikuinen” punapurjeinen, kääremekeulainen viikinkialus viiletti pitkin merenselkää, saarien ja salmien lomitse, syttyi rannoilla korkeilla vartiopaikoilla varoitustulia. Tällaisia vartiopaikkoja lienevät olleet myös Paimionjoen suulla sijaitseva Vartsala, Turun tunnettu Vartiovuori ja Vehmaan Vartsaari. Vartsalan saaren korkein kohta 61 m keskellä saarta, pohjoispäässä 35 m ja lähellä eteläpäätä 56 m. Angelan saaren jyrkästi vedestä nouseva kallio on vain 41 m.

Tällä meidän Vartialallamme, Vartiosalollamme olikin kerrassaan kunniakkaana tehtävänä vartioida vesistöreittiä, joka johti muinaisen Kymilahden pohjukan ympärillä sijaitseviin rikkaisiin suomalaiskyliin, joita taas kruunun tavoin ympäröi merenrannikoillamme ainoalaatuinen puolustus- ja turvapaikkoina käytetty muinaislinnaketju, johon kuuluivat Rikalan, Pailinnan, Piintilän, Ala-Häävelän, Veitakkalan, Karjaskylän ja Hakastaron linnamäet.

Vartsalakin on aikoinaan kuulunut Horn-suvulle, sillä edellä mainittu Klaus Kristerinpoika, jolla oli Viipurin lähellä Nurmi ja Nuora- nimiset talot, vaihtoi ne v. 1563 Vartsalaan ja Moisioon.

Olen puhunut Halikonlahdesta monen mielestä kait liiankin laajalti. Mutta koska Halikonlahti on aina retkiemme sekä alku- että loppupää, ei sen kiintoisaa muinaisuuttakaan sovi unhoon jättää.

Sivuutamme sitten kauniit Angelan salmet ja Kokkilan lossin. Kokkilan nimen väitetään johtuvan muinaisfriisiäis-hansalaisesta sanasta Kugg eli kogg, jolla tarkoitettiin senaikuista leveää, lyhyehköä, hyvin kantokykyistä kauppa-alusta. Siis kugg-kogg-koggila-kokkila.

Samaan tapaan arvellaan Kokkilansaaren nimen syntyneen. Karviaisten, Välitilan, Sipilän ja Tammenpään kartanot sijaitsevat mantereen mereen viettävällä rinteellä aivan vieretysten. Tammenpään takana 70 m korkea vuori, jolta avautuu katselijalle aivan henkeäsalpaavan upea näköala.

Matkan jatkuessa sivuutamme Päärnäspään ja Toppjoen kartanoitten jälkeen vasemmalla kauniilla paikalla merenrannalla Angelniemen kirkon, jonka pientä, mutta mielenkiintoista museota matkailijan ei ole syytä unohtaa. Kirkko on rakennettu v. 1772.

9.12.1950 suomalainen purjelaiva ”Olga Linda” upposi jäiden puristuksessa Angelniemen edustalla.

Karhusaari kuuluu nykyään Lounais-Suomen metsänhoitoyhdistysten säätiölle. Siellä on mm. heidän kesänviettopaikkansa.

Karhunselällä saattaa välistä valaskalakin tulla vastaan, sillä joskus tänne eksyy pyöriäinen eli merisika eli tummlari, kuten kalastajat sitä kutsuvat, joka kuuluu vaikkakin kooltaan pienenä hammasvalaisiin.

Korsnäsistä johtaa tie Ruonan vanhaan kuninkaankartanoon, joka jo keskiajalla muodosti oman hallintoalueen. Korsnäs ja Ambölen välimaillo kohoaa jyrkkärinteinen Fahlberg 79 metrin korkeuteen. Sarapiston hiekkaranta on tunnettu kesäjuhlapaikka.

Karhusaaren vaiheilta olisimme myöskin voineet poiketa suoraan etelään. Sapolahden rannat

sivuutettuamme tulemme Kiilan kauniiseen ”meijeri”-pohjukkaan, jolla kohdin Kemiön viitisen penikulmaa pitkä saari on vain parin kilometrin levyinen. Kil merkitsee vieläkin Turun saaristossa vanhoja maatuneita ”vesikiiloja” eli lahdemia ja esiintyy esim. Sandkil, Emmistkil (Korppoo, Pensar).

Aivan Kiilan lähellä on harvinainen Tavastrona, Tavastruona-nimi, jälleen viittaus muinaiseen hämäläiskauppaan. Täältä voimme jatkaa yli Lappdalin selän, jolloin vasemmalla Kemiön rannalla sivuutetaan Viikin kartano, jonka 1400-luvulla omisti Halikon kihlakunnan tuomari Henrik Bitz. Hänen pojastaan Konradista tuli myöhemmin Turun piispa. 1500-luvun lopulla tämäkin kartano oli Hornien omistuksessa.

Jälleen tapaamme täällä kaksi Kuggböle-nimistä paikkaa, toinen Sauvossa, toinen Kemiössä, muistoina vanhoista hansakaupan kogg-laivoista.

Lappdalin Rajalahden lautan jälkeen tulemme pitkälle Halslahden selälle, jonka loppupäässä on jälleen lossi Strömsbölen Eknäsin välillä.

Vasemmalla on Västankärrin laiturin Sandön itäpuolella (Sandön virralla) tapahtui 2.8.1808 meritaistelu ruotsalaisen ja venäläisen laivaston välillä. Osa venäläisten saaristolaivastoa oli jo Turussa, mutta ruotsalaisten saaristolaivasto piti sitä saarrettuna. Venäläiset aikoivat kuljettaa sinne Viapori Suomenlinnasta vahvistuksia, mutta ne eivät voineet käyttää ulkoreittä, koska Ruotsin avomerilaivasto oli Jungfrusundissa ja sulki tien. Venäläiset yrittivät nyt sisäreittä nykyisen Kemiön kanavan Strömman virran kautta, joka kuitenkin jo suuren Pohjan sodan aikoina (1700—1721) oli tutkittu ja siis kulkukelvoton.

Venäläiset ryhtyivät avaamaan sitä nyt, ja kun Ruotsin laivasto sai siitä tietää, yritti se Sandön virralla katkaista venäläisiltä tien. Ensimmäisen rynnäkön Ruotsin verraten heikko laivasto-osasto torjui, mutta toisella yrityksellä venäläiset pääsivät murtautumaan läpi, sekä mannermaalla että Kemiön pohjoisrannalla olevien rantapatteriensä avustamana.

Mutta vähällä oli, etteivät venäläiset joutuneet kalliisti maksamaan voittoaan.

Kun venäläisten ylipäällikkö kenraali, kreivi Buxhoevden (otti osaa mm. Austerlitzin taisteluun Napoleonin vastaan) ja Venäjän yleisesikunnan uudestiluoja van Suchtelan paraikaa ovat syömässä juhlapäivällisiä taistelun ja voiton kunniaksi Västankärrin kartanossa, piirittää kartanon eversti Palenin johtama ruotsalaisjoukko n. 900 nostoväkimiestä, jotka oli laskettu maihin Kemiöön. Venäläisillä kerrotaan olleen vain viitisenkymmentä vartiomiestä. Kun kartanosta alettiin ampua, pelästyivät harjaantumattomat nostomiehet ja kieltäytyivät etenemästä, vasta kun Buxhoevden oli murtautunut läpi, uskalsivat ruotsalaiset vallata kartanon ja ryhtyivät jatkamaan venäläisiltä kesken jäänyttä päivällisen syöntiä. Mutta venäläiset tulivat pian lisävoimin vahvistettuina takaisin ja silloin oli ruotsalaisten vuoro kiireen vilkkaa pötkiä pakoon.

Huomioimme vielä Karunan kirkon aivan meren rannalla. Karunan vanha puukirkko, rakennettu 1685 - 86, on Seurasaaren ulkomuseossa.

Kärkiniemen luona Karunassa astui Kaarle herttua maihin toisella Suomen retkellään v. 1599.

Sandön länsipuolella löydämme jälleen Kuggholm- nimisen saaren.

Olemme nyt Peimarilla, josta jatkamme luonnonkauniin Tervsundin kautta Paraisten kirkkoaukolle. Käännymme tällä kertaa vasemmalle, jättäen Paraisten Kalkkivuori Oy:n suuret sementti- ja Kalkkitehtaat oikealle. Samalla puolella sivuutamme Lounais-Suomen ruotsalaisen kansanopiston Piukalassa. Ennen Fallsundiin tuloamme sivuutamme kapeimmalla kohdalla pienen lauttayhteyden ja vasemmalla näemme lenholmin saaren, jossa kasvisto on erikoisen rehevää ja lajirikasta. Saaren tammetsat ovat maamme komeimpia, ollen suurin tammi ympärimitaten 6,35 metriä (v. 1930).

Stor Melon länsipäässä suojaisessa poukamassa sijaitsee Airiston Matkailukeskus ja tuo kuuluisa makean veden lähde, jota ennen ryssäkaivoksi kutsuttiin. Venäläiset rakensivat sen ensimmäisen maailmansodan aikana. Kallioon hakatun kaivoaltaan suuruus oli alkuaan 15 x 30 metriä, syvyys n. 2 metriä, ja pohjasta, syvältä kallion sisältä pulppuaa lakkaamatta helmeilevän kirkasta, kylmää ja täysin puhdasta suolatonta vettä. Poraukset kaivon pohjasta ulottuvat hyvin syvälle aina merenpohjan alapuolelle. Kaivosta lähti 6” vesijohtoputki lähellä olevalle laiturille. Tätä putkea myöten vesiproomut täyttivät säiliönsä ja kuljettivat vettä lähistöllä odottaville sotalaivoille, joita varten kaivo oli rakennettu.

Laiturin vieressä korkean vuorensinämän pintaan on hakattu runsaasti nimikirjoituksia. Venäläiset ovat sen alkaneet ja suomalaiset ovat jatkaneet tätä valitettavaa tapaa, mikä ei suinkaan kaunista seutua.

Jatkamme sitten Haverön eteläpuolitse Nauvon pohjoiseen saaristoon, jota maamme parhaat asiantuntijat ovat nimittäneet Suomen kauneimmaksi saaristoksi kirkkaine, vihertävine vesineen.

Dyvikin pohjoispuolella on 62,5 m korkea Kasberget. Prostvikissa. Kaldön luona on pieni Bornholmin saari, joka jyrkkäseinäisenä kohoaa vihertävänhoitoisesta vedestä. Saaren laella, jonne päästään vain yhdestä kohtaa, on pieni lampi.

Jätämme pohjoisen puolella Seilin saaren puukirkkoineen, sairaaloineen ja hullujenhuoneineen, ja poikkeamme etelään Nauvon suojaiselle kirkkolaiturille. Nauvon kirkko on rakennettu 1400-luvulla harmaasta kivistä. Alttaritaulu on hovimaalari R.V. Ekmanin kopio Leonardo da Vincin "Ehtoollisesta". Jatkamme Ominaisen aukon eteläreunaa. Nauvon ja Korppoon pohjoispuolitse Korppoon kirkkoaukolle, jossa tapaamme tärkeän Tukholman reitin loiston, jolla on hieman omituinen nimi Kokombrink. Aikaisemmin nimi on ollut Koggenbrink. Jälleen muisto vanhoista hansakaupan Kogg eli kugg-aluksista. Samaa perua ovat lähellä sijaitsevat Kuggholm ja tärkeä Kuggvikin laivalaituri Korppoossa.

Jotkin kogg- ja kugg-alkuiset nimet saattavat johtua myös paikalla haaksirikkoutuneesta aluksesta. Sen ajan tavan mukaan rannikon asukkaat pitivät hylyn omanaan ja irrottivat siitä kaiken minkä saivat. Sellainen tapaus siis tiesi erikoisen hyvää "vuodentuloa" ranta-asukkaille ja ansaitsi siis muistokseen oman nimenkin.

Korppoon läntisessä saaristossa tulemme sitten idyllisiin ja luonnonkauniisiin kapeisiin salmiin, joissa löytyy toinen toistaan parempia ja houkuttelevan ihania ankkuripaikkoja, jos aika vaan sallii viipyä.

Lampersjön keskivaiheilla alkaa avautua suppilomainen lahti kohti aavaa Itämeren, ja heikollakin lounaistuulella siinä alkavat pitkät mainingit kiikutella alustamme kuin mäkeä ylös ja alas.

Stor Gyltön kohdalla, puolimatassa Salosta (n. 64 mpk.), saamme jo aikalailta keikutella Itämeren pärskyissä aalloissa, kunnes käännämme keulan jälleen itää kohti ja jätämme mieleenpainuvan näkymän Itämeren rannattomasta vesiaavikosta selkämme taakse. Korppoon rantakalliolla esim. juuri Bonäsissä on runsaasti hiidenkirnuja "drakabrunnar".

Saavumme kauniiseen, rauhalliseen Korppoonvirtaan. Siellä Ruotsin kaleerilaivaston päällikkö kenraali Falkengren hyökkäsi 20.5.1743 Keithin johtaman venäläisen laivaston kimppuun, mutta lyötiin takaisin. Rumarnäsin niemellä, Korppoonvirran rannalla vieraili Kustaa III v. 1788. Hänen nimikirjaimensa ovat siellä kallioon hakattuina.

Sivuutamme Lohmin tärkeän luotsiaseman sekä Fagerholmin tulliaseman ja suuntaamme matkamme pohjoiseen, jossa Rödbädan loiston luona yhdyimme tuloreittiimme.

Eroamme siitä vasta Prostvikin "kulmassa". Nauvon ja Paraisten välillä välittää liikennettä moottorilautta "Fix", tehden tavallisesti kolme edestakaista vuoroa päivässä, jolloin sen lastauskapasiteetti on n. 100 -120 tonnia päivässä. V. 1955 hankittiin tilalle uusi erikoisrakenteinen saaristolautta "Naga".

Jätämme Nauvon Hiekkasaaren hiekkarannat oikealle samoin Pensarin, jonka vieressä jälleen tapaamme Kuggö-nimisen saaren, ja jatkamme Svartholman väylää Timmerholman luotsiasemalle, josta erkanee reitti Paraisten portin kautta Jungfrusundiin. Jatkamme kuitenkin Timmerholman ohitse koilliseen, jossa Atun saarella voimme poiketa Lövkullan laituriin, luonnonkauniiseen pohjukkaan Borgarholmasta etelään.

Atun saarella on 25 m syvyinen hopeakaivos, jossa jo 1700-luvun alkupuolella louhittiin. 1890-luvulla ryhdyttiin uudelleen louhimaan hopeamalmia, jota vietiin Saksaan. Saaren eteläosassa on rautamalmia, jota myöskin louhittiin 1840-50 luvulla. Keskellä Atun kartanon peltoja on valtavan iso kivi "jättiläisen kukkarostaan pudottama". Atun kartanon, joka on melkein keskellä saarta, omisti 1461 Skalme-suku. Seuraavista omistajista mainittakoon mm. Stålar, Duva, Stålhandsk ja Carpelan-suvut. Tilan omistaa nyt Amos Andersson. Saaren eteläosassa on Atun saha suojaisine satamineen.

Peimarilla liitymme jälleen tuloreittiimme.

Paraisten kirkkoaukolta voimme jatkaa suoraan Paraisten Malmille.

Vielä on huomattava 1400-luvulla rakennettu, rikkain maalauksin varustettu Paraisten harmaakivikirkko, joka on todellinen nähtävyys, ilmava ja valoisa kaksine pylväsiveineen. Kirkon lattian alla on joukko sukuhautoja. Hautakivistä huomatuin on amiraali Eerik Flemingin vuodelta 1548. Paraisten suomalainen kirkko rakennettiin v. 1689 pääkirkon länsipäätyyn. Kirkossa säilytetään kappaletta v:n 1642 suomalaisesta raamatusta, jonka kreivi Pietari Brahe lahjoitti kirkolle v. 1647, varustaen sen omakätisellä suomenkielisellä omistuskirjoituksella. Brahe omisti aikoinaan Kappelstrandin kartanon.

Me käännyimme nyt sen sijaan Myllysaaren niemen eteläpuolitse Kassorin aukolle ,

ja tarkoituksemme on ulottaa matkamme Turun ja Naantalin kautta Uuteenkaupunkiin asti.

Kuitian laiturilta johtaa tie kuuluisaan samannimiseen kartanoon, joka on aikoinaan käsittänyt koko Lemlahden saaren ja ollut siis Varsinais-Suomen .suurimpia kartanoita. Kuitian omistajana ovat olleet mm. ensimmäinen tunnettu omistaja P. van Linden, piispa Maunu Tavast, Klaus Fleming, Wrede- ja Creutz-suvut. Tilan entinen vielä jäljellä oleva päärakennus on valtava kolmikerroksinen linna.

Paraisilla on lukuisia muitakin historiallisia kartanoita.

Seuraa luonnonkaunis, sisämaan vesistöjä muistuttava ”Mutaisten koukku”. Sivuutetaan Muddaisten kartano vasemmalla ja tullaan Björkön aukolle, jonka itärannalla on Paraisten nuorisoseuran talo Birknäs. Sitten saavutaan kapeaan, kauniiseen Noitasalmeen (Hess eli Hexsundet), jonka rannalla kerrotaan tapahtuneen viimeisen noidanpolton Suomessa. Komea betoninen kaarisilta ylittää salmen n. 16 metrin korkeudessa.

Tuskin kilometrin päässä sillasta näemme vasemmalla rannalla kokonaan lasiseinäisen rakennuksen. Sen nimi on Valoniemi, ja sen rakennutti 1938 värien mestari professori Vilho Sjöström atelierikseen. Vieressä on Grönin huvila, ja kun atelieri rakennettiin, luulivat ohikulkijat sitä ensin Grönin kanalaksi.

Sivuutamme jyrkän mutkan jälkeen oikealla Skräbbon 55 metriä korkean vuoren, ja tulemme Vapparnille. Sen pohjoispäässä tapaamme kallioisen Rövarholmän, jossa on pitkä, louhikkoinen luola.

Tällaisia Ryövärisaaria ja Ryöväri-nimisiä paikkoja tavataan siellä täällä Suomen rannikolla. Kun saksalainen ruhtinas Albrekt Mecklenburgilainen 1300-luvulla uudelleen tavoitteli Ruotsin kruunua ja joutui 1389 Tanskan, Norjan ja Ruotsin hallitsijattaren Margareetan vangiksi, lähettivät Albrektin ystävät Ruotsin ja Suomen rannikoille kaapparilaivoja, joiden avulla havittelivat rannikkoseutuja ja harjoittivat pelottavaa merirosvousta. Laivaväki näissä aluksissa oli kuuluisia vitaaliveljiä, jotka kehuivat olevansa ”Jumalan ystäviä ja koko maailman vihollisia”.

Monin paikoin saaristossa heillä oli suojaisia lymypaikkoja, joista käsin harjoittivat tuottavaa ammattiaan. Näyttipä Turkukin yhteen aikaan olleen heidän hallussaan. Monet juuri noista Ryöväri-nimisistä saarista ovat näistä merirosvoista, vitaaliveljistä saaneet nimensä.

Ei kovinkaan kaukana Rövarholmasta tapaamme toisen samantapaisen nimen. Lielahden koilliskärjessä olevan Rövarnäsin. Sandön itäpuolella Aihelman eteläpuolella on Rövaren- niminen pieni saari. (Mjösundin lähellä). Rövarholmän lähellä on Kuusistossa Jollaksen kartano, jonka omistaa merenkulkuneuvoksetar R. Vihuri.

Kaksikerran puolella on Harjattula.

Tulemme Lemun aukolle, jolloin muistamme Ala-Lemun valtavat omenapuutarhat.

Suomen sodan aikana nousivat ruotsalaiset maihin Lemunniemellä ja ratkaiseva taistelu syntyi Yli-Lemun kartanon lähistöllä (19.6.1808). Muistoja taistelusta ovat Lemun patterit sekä tykin-kuula Yli-Lemun navetan seinässä. Lemun taistelua on Runeberg kuvannut runossaan ”Kuoleva soturi”.

Kulhon saarella on Turun kaupungin kouluiässä oleville lapsille tarkoitettu kesäsiirtola.

Oikealla sivuutetaan Ispoisten kaunis kartano, jonka eteläpuolella Pitkänsalmen rannalla on ainutlaatuisen rehevästä kasvullisuudestaan tunnettu Katriinanlaakso. Nimensä se on saanut Juhana herttuan puolalaissyntyisestä puolisoista Katariina Jagellonicasta, jonka lempipaikkoja sen sanotaan olleen.

Ispoisten luona Ruskeakalliossa astui Kaarle-herttua v. 1597 maihin tullessaan Turun linnaa valloittamaan, kuten säilynyt kansanrunokin kertoo.

Uittamon uimalaitoksen ja kansanpuiston sekä Vähä-Heikkilän kasarmialueen sivuutettuamme, tulemme Hirvensalon sillan alitettuamme Turun satamaan, ”otkanttiin”.

Jatkamme tältä kertaa rehevän Ruissalon pohjoispuolitse Marjaniemen ravintolan, Pension öljysataman sekä suurten laivateollisuuslaitosten Valmetin Pansion telakan ja Oy Laiva-teollisuus Ab:n sivuitse Viheriäisten aukolle. Ruissalon luoteispuolella kohoaa merestä jo Maamme-kirjassa mainittu kuuluisa ”Kukkarokivi”.

Vieraspaikkakuntalaisten on hyvä muistaa Turun, satama-alueen rajat: Pansionniemestä - Ruissaloon ja Kuuvannokasta - Kauppakarin kautta Hirvensaloon sekä Hirvensalon salmi.

Sivumennen varsinaisesta reitistämme poiketen mainittakoon Airistolla, Satavaluodosta länteen sijaitseva

Vepsäluoto lähisaarineen, jonka Turun kaupunki v. 1950 osti asukkaittensa uinti- ja ulkoilupaikaksi. Saaren keskellä kaikkea muuta ylempänä kohoaa korkea ja louhuinen vuoren järkäle: "Rakkauden alttari". Sieltä on joskus ammoin eräs rakastavainen pari syöksynyt alas rotkoon. Aivan läheltä höyryävät suuret valtameriläivät, tuoden tervehdyksiä kaukaisista maista. Maa-alueen pinta-ala on yli 16 ha ja vesialuetta on melkein 400 ha.

Sivuutetaan komea Tupavuori merikylpylöineen ja vuoreen louhittuine polttoainesäiliöineen. Kuljetaan Naantalin Rauman ahtaan salmen lävitse ja Ukko-Pekan sillan alitse. Oikealla mantereenpuolisen Kuparivuoren jyrkimmän kohdan nimenä on "Morsiuskallio". Sitten ollaan jo Naantalissa "satamassa" ja Luonnonmaan rannalla kohoaa kaikille tuttu Tasavallan Presidentin kesäpalatsi Kultaranta.

Naantalin kaupunki on syntynyt kuten tiedetään nykyiselle paikalleen Ailosten niemelle birgittalaisluostarin ympärille. Vanha luostarikirkko on rakennettu v. 1443. Sen edustalle Nunnamäen korkeimmalle huipulle pystytettiin kesällä 1921 Amos Anderssonin toimesta Naantalin kuuluisimman pappismunkin ja Suomen vanhimman kirjailijan Jöns Budden muistokivi (1462-1491). Kirkon sakaristossa säilytetään monien arvokkaiden muistoesineiden ohella maamme ainoaa täydellistä annekirjaa vuodelta 1518. Ainakin ennen oli tapana soittaa luostarikirkon tornista, kesäiltaisoin klo 8, juhllallinen ja kaunis vespersoitto.

Jatkamme matkaa Luonnonmäen pohjoispuolitse ja kierrettyämme Ladonpään lokkivuoren (se on täynnänsä lокkien "perkaamia" kalan ruotoja), kiemurtelemme Merimaskun salmeen.

Jos haluamme veneellä päästä Askaisiin, jossa Louhisaari (Willnäs), Suomen Marsalkan syntymäkotij sijaitsee, voidaan esim. matkata Ahtisten laivalaituriin, josta on 3 km Askaisten kirkolle.

Louhisaari n. 2 km Askaisten kirkolta, oli 1400-luvulla Niilo Kurjella. Sen jälkeen Flemingit olivat sen haltioina vuoteen 1789. Flemingeilta kartano joutui Knorringeille ja sittemmin Mannerheim-suvulle. Kartanon päärakennus on herraskartanoittemme komeimpia 1600-luvun edustajia.

Merimaskun kirkossa on mm. saarnatuoli vuodelta 1668, tunti-lasi ja jalkapuu. Alttaritaulu: Pietari tulee Jeesusta vastaan merellä.

Sen jälkeen matka jatkuu erikoisen kaunista ja vaihtelevaa reittiä Lempisaaren mutkan kautta ohi Teersalon kapeiden salmien. Palvan vieritse Hakkenpähän. Näköalapaikkana on Palvan Pyyttivuori kuuluisa. Palvan salmessa oli 18.9.1808 meritaistelu ruotsalaisten ja venäläisten välillä.

Villaluodolla kasvaa tammi verrattain yleisenä.

Seuraamme mahtavan Iniön aukon pohjoisreunaa Laupuseen, josta käännyimme luoteeseen n. 20 km pitkään Kivimaansalmeen eli "Ströömiin", joka leveimmältä kohdaltaan on parin kilometrin, mutta paikoitellen vain 0,5 km leveä. Tulemme Kustaviin, Volter Kilven loistavasti kuvaamaan saaristomaailmaan. Siellä on viettänyt kesäänsä Volter Kilven lisäksi mm. pianisti, kuuluisa säestäjämmme Kosti Vehanen.

Kivimaan kylässä n. 1,5 km laivalaiturista on ns. "Jeremiaan luolat". Näiden luolien onkaloissa voi oppaan johdolla neljännestunnin ajan kierrellä mitä merkillisimpiä sokkeloita. Kustavin kirkossa on mielenkiintoinen historiallinen museo. Kustavin Ströömi on rannoiltaan yleensä karuhkoa ja sen luoteispäässä tavoitamme Lypertön saariston, joka onkin jo selvää ulkosaaristoa.

Grönvikin salmessa Kustavissa tapahtui 30.8.1808 meritaistelu Ruotsin ja Venäjän saaristolaivastojen välillä.

Kustaville on ominaista meriveden ihmeellinen kirkkaus, kova kuulakkuus ja yleensäkin voimakas ulkomeren tuntu.

Lypertöstä eroaa lounaaseen, Ahvenanmaalle, mielenkiintoinen saaririkas reitti, matkailijoiden varmaan melko vähän käyttämä kulkutie. Uusikaupunkilaiset sen kyllä hyvin tuntevat, sillä se on heidän väylänsä Ahvenanmaalle. Lypertön Telegrafivuoren näkötorjista on komea näköala. Katapultännientä aloittivat venäläiset linnoittaa ensimmäisen maailmansodan aikana, mutta työ jäi kesken.

Nyt aukeaa eteemme rannaton Seksmiilarin selkä, jonka ääriviivat häipyvät Selkämeren utuiselle vesiaavikolle.

Mustaklupun kohdalla käännyämme veneemme keulan Uudenkaupungin suuntaan, ja siinä Seksmiilarin aalloilla keinuessamme, ikään kuin seuraa meitä koko ajan Isonkarin (Enskär), komea majakkatorni (korkeus 37 m, rakennettu v. 1838, valaistusteho 19 mpk) n. 7 mpk etäisyydellä reitistämme Rounkloppin kohdalta laskettuna.

Hylkymys-saaren kohdalla huomioimme luoteessa sijaitsevan, korkeahkon Putsaaren, jossa on ikivanha kylä ja kuuluisa "Putsaaren kirkko".

Tulemme Uudenkaupungin sisäsaaristoon, jossa Nuhjan pohjoispuolella sivuutamme purjehdusseuran paviljongin, n. 2 km kaupungista, ennen kuin saavumme ns. Kaupunginlahden kivetylle rantalaiturille.

Uusikaupunki (aik. Kalainen) on perustettu Kustaa II Aadolfin aikana v. 1617. Isonvihan aika oli kaupungille erittäin raskas. Ruhtinas Galitsin oleskeli kaupungissa useina vuosina kaleerilaivastonsa ja 8000 miehen suuruisen sotavoiman kera. Kun Uudenkaupungin rauha 1921 elokuun 30 p:nä tehtiin, oli kaupunki niin perin pohjin hävitetty, että rauhanneuvotteluja varten oli Lokalahden Mattisen talo siirrettävä kaupunkiin, koska siellä ei ollut tarkoitukseen sopivaa rakennusta. Muistona tästä rauhasta on Uudessakaupungissa vielä Rauhanpuisto.

Vanha kirkko on nykyisin sivistyshistoriallisena museona, jossa on n. 4000 esinettä.

Matalien puutalojen koristeelliset portit ovat useinkin todellisia puuseppätaidon näytteitä.

Sorvakon niemen etelärannalla on erinomainen uimaranta ja Vallinmäeltä avautuu viehättävä näköala yli kaupungin ja lähisaariston. Huomioitaneen vielä ns. Myllymäki. Kaupungilla on hyvä satama, ja sieltä johtaa lennätinkaapeli Ruotsiin.

Uudenkaupungin vaakunassa on kaksi pyrstöllään seisovaa haukea. Asukkaita oli v. 1950 4355.

Vieras matkailija voi jo lyhyenkin oleskelunsa aikana tässä hiljaisessa pikkukaupungissa todeta ja tuntea elävästi sen väkevän ja voimakkaan purjehdus- ja merihengen, joka sen asukkaissa vallitsee.

Paluumatkalla eroamme Hylkymys-saaren luona vasemmalle ns. sisäreitille, joka Lehmänaukon kautta johtaa kauniiseen, saaririkkaaseen rannikkoväylään. Jos joudumme sopivaan aikaan Lehmänaukolla, on sieltä nähtävissä suotuisissa olosuhteissa ihana lumoava näky. Aurinko laskee suoraan mereen väriloistolla, jota ei voi kuvata. Se täytyy nähdä.

Helsingin ja Järvenperän lähellä oli 26 - 28.9.1808 taistelu ruotsalaisten ja venäläisten välillä. Helsingin kohdalla Kustavin lautta.

Järppilän kartano on aikoinaan ollut mm. Horn-suvulla.

Mussalon länsipuolella on myös lautta välillä Kaltaine- Lehtinen- Vehanen.

Asamaan itäpuolitse mutkittelimme tätä erittäin mielenkiintoista reittiä, kunnes Peuraluodon pohjoispuolella "neljän tien risteyksessä", leikkaamme tuloreittimme ja painumme suoraan Iniön aukon itäreunaa Palvan mutkan kautta Velkuan vesille.

Kuusluoto nimisellä saarella Salavaisissa on 2 m syvä ja 1 m leveä hiidenkirnu.

Jatkamme Ruotsalaisten ohitse (luotsiasema) Lampiluodon ja Taipalsaaren välitse, ja Loukeenkarin loiston sivuutettuumme sukellamme erinomaisen luonnonkauniiseen Hämäräsalmeeen. Sen eteläpäässä on yli 50m korkea Krampinsaari erinomainen näköalapaikka. Sieltä näkyy mm. 8 kirkontornia.

Tulemme Kieveskarin ohitse Airistolle, joka jakaa Turun saariston kahtia. Itäinen osa on rehevää kasvillisuudesta, läntinen osa on jo karumpaa.

Airiston Matkailukeskuksen kohdalla tulemme taas tutuille alussa selostetuille reiteille.

Palaamme nyt Paimionselän Kuggholmaan, josta jatkamme retkeä vastapäivään Kemiön saaren ympäri.

Suuntana etelä, sivuutamme Mjösundin valtavat tehdasrakennukset ja voimme poiketa halutessamme Tolfnsäsin lahteen, jonka etelärannalla sijaitsee Skinnarvikin lasitehdas (perustettu v. 1875) erinomaisine satamineen.

Täältä voimme poiketa Sunnanåvikiin, jonka eteläisimmässä pohjukassa saavumme Dragsfjärdin kirkkolaituriin. Kapealla kannaksella sijaitseva puukirkko on rakennettu v. 1755, restauroitu v. 1923. Kansallismuseossa Helsingissä, säilytetään erästä Dragsfjärdin kirkosta saatua maalausta nimeltä "Diana". Paikkakuntalaiset tunsivat tämän saman taulun nimellä "Babylonin portto". Kirkon lähellä on af Petersen ja Ramsay suvun hautakappeli.

N. 6 km Dragsfjärdin kirkolta on Björkbodan tehdaskartano, joka on Kemiön komein kartano. Taalintehtaan

omistaja Mikael Hising perusti tänne v. 1732 kankirautapajan. Nykyään tehdas valmistaa etupäässä lukkoja ja saranoita.

Palattuamme tältä harharetkeltä oikealle reitille, ohjaamme aluksemme kohti korkeaa Högländia ja sieltä Jungfrusundiin, jossa tapaamme melko tarkkaan matkamme puolivälissä olevan Kuggörin loiston. Siinä jälleen tuo kugg-sana, jonka tapaa myös Kuggskär-nimisessä Hiittisten kirkkosaaren lähistöllä. Kuuluista Jungfrusundin krouvi tunnettiin jo ainakin 1600-luvulla.

Olemme nyt saapuneet Hiittisten saaristoon, johon kuuluu yli 1600 saarta.

Högsärassa, jonka länsipuolella aukeaa mahtava Gullkrona, Kultakruunun selkä, on tunnettu luotsiasema, täysihoitoloita ja tilaisuus tanssiinkin kesäiltoina. Täällä Neitsytsalmessa on tuo kaikkien purjehtijain tuntema Högsäran Keisarihamina, joka sai nimensä jo 1890, jolloin Aleksanteri III puolisonsa Marian Feodorovnan kanssa purjehti näillä seuduilla. Maria Feodorovnan oli ennen naimisiinmenoaan Tanskan prinsessa Dagmar ja Suomen saaristossa häntä kutsuttiinkin aina tällä Dagmar-nimellä.

Voidaan myöskin ajaa seuraava reitti: Landholman eteläpuolitse, Hönsholman ja Trollhuvudin välitse - Hönsholman itäpuolitse - Svärholman pohjoispuolitse - Karlholman länsipuolitse - Benholman itäpuolitse, jossa yhdytään viitattuun reittiin. Söderlångvikin pohjukassa on Amos Anderssonin komea huvila.

Neitsytsalmesta johtaa reitti kauniin Brändösundin kautta Taalintehtaalle. Aessori Daniel Faxell, myöhemmin aateloituna Cronmark, sai jo vuonna 1686 luvan perustaa masuunin "Dalin kruununkylään". Nykyään (tiedot vuodelta 1928) siellä on tiettävästi masuuni, 2 Siemens-Martin uunia, valssilaitos, höyryvasara, takkirauta- ja teräsvalimo, konepaja, kettinkipaja ja naulatehdas. Työväkeä oli v. 1928 650 henkeä. Monien moottoriveneiden teräksiset potkuriakselit ovat täältä lähtöisin.

Jatkamme matkaamme yli Bruksfjärdin itään päin ja saavumme Finnsjön eteläpuolelle. Kapean lahden varrella, Finnsjösundin varrella, ovat Gräggnäsm ja Lammalan laivalaiturit. Lahden pohjukassa ovat pitäjän, Vestanfjärdin, 2 kirkkoa, vanha rakennettu v. 1759 ja uusi harmaakivikirkko v. 1912. Vestanfjärdissä on kalkkikivilouhos. Vestanvikin kartanon on omistanut mm. Vänrikki Stoolin tarinoista tunnettu eversti von Konow. Etelämpänä on matkailun kannalta huomattava Bolaks, joka kuuluu Hiittisten saaristoon. Längholman pieni, karu saari oli ennen salolaisten hyvin suosima pysähdyspaikka käärmemäisine muotoineen ja suojaisine lahdelmineen.

Näillä vesillä tapaa myös vedessä, usein suurinakin parvina, ns. liuskameduusoihin (onteloeläinluokka) kuuluvan 5-10 cm leveän, vaalean ruusunpunaisen, läpikuultavan korvameduusan eli merivasikan (aurita aurelia). Korvameduusan munasta kehittyy uiskenteleva toukka, siitä alustaansa kiinnittyvä suvuton polyppi, josta taas kuroutuu kellomaisia meduusoja, mitkä irtaantuvat ja uiskentelevät vapaina.

Tjuvholman kohdalta voimme oikaista Brörnklobbin ja Järnskärin välitse laivaväylälle.

Vasemmalla tapaamme mielenkiintoisen Vardkasudd-nimen. Vårdkas = vartiotuli, samoin kuin kasa-alkuiset ja miltei samaa tarkoittavat böte-loppuiset nimet polveutuvat luultavasti vasta historialliselta ajalta.

Sivuutamme huomattavat Vestlaksin, Förbyn ja Pedersön laivalaiturit. Ennen kuin jatkamme matkaamme, kiinnitämme hiukan huomiotamme siihen saaristoon, joka on jäänyt reittimme itäpuolelle ja johon voimme myös lähemmin tutustua Träskön eteläpuolelta haarautuvaa Sommarvikenin suulla olevalle Hakkalan sahalle ja lastauspaikalle johtavaa väylää pitkin.

Tällä saaristolla ja pitäjällä on ennen ollut harvinainen, komealta kalskahtava muinaissuomalainen nimi: Säkkiänsalo. Vuonna 1329 nimi tunnettiin muodossa Sekkiaesalu. Myöhemmin sitten Finby ja nyt Särkisalo.

Förbyn kalkkikivi- ja marmoriteollisuuden kaikki tunnemme (perustettu v. 1872).

Kaivokset ulottunevat 70 metrin syvyydelle. Samalla pitäjän pääsaarella, Isoluodolla, on puinen kirkko rakennettu v. 1760.

Utössä (Uikoluoto) on Tessvärin luonnonihana tila ja Siksalon laivalaituri. Söderbyn alueella on kauniita havumetsiä, ja on metsän vuotuinen kasvu täällä Suomen suurimpia.

Särkisalon kasvillisuus on yleensäkin hyvin rehevää. Jalot puulajit, kuten tammi, jalava, saarni ja vaahtera viihtyvät täällä erinomaisesti. Erikoisesti on Petun saarella erittäin lajirikas kasvisto.

Nikraasi (Niksår) on huomattava vanhan asutuksensa takia.

Särkisalossa on nykyisin Salon kauppalan kansakoululasten kesäsiirtola Klippula, sekä Turun kaupungin vastaava laitos Meritorppa, molemmat hankitut tarkoitukseensa v. 1950.

Jatkaessamme matkaamme sivuutamme länsirannalla Linnarnäsin ja Sjöläxin (Syvälahti) sekä itärannalla Falkbergin ja Germundsvijdan kartanot. Viimeksimainitussa nykyisin alkoholistiparantola. Syvälahti on aikoinaan kuulunut mm. Stälhandske-suvulle.

Olemme tulleet Gammelbyn lahdelle ja Strömman kanavalle.

Gammelbyn laiturilta on Kemiön kirkolle n. 6 km maamatkaa. Kemiön eli Kimito nimi johdetaan sanasta Kymättö eli Kymittö, jolla tarkoitetaan "kymien eli salmien ympäröimää maata".

Vretan kylässä n. 2 km kirkolta on Vrethallan ruotsinkielinen maamies- ja talouskoulu sekä opettaja N.O. Janssonin v. 1885 perustama paikallismuseo "Sagalund", joka on sangen mielenkiintoinen nähtävyys. Siellä on n. 2000 esinettä ja mm. vanhanaikaisen koulun luokkahuone.

Strömman seutu on erinomaisen kaunista. Slätholman ihana juhlapaikka huomattava. Strömman kartanon alueella on vanhoja rautakaivoksia.

Kanava rakennettiin v. 1844 - 45 luonnollisesti virrasta hiukan syrjään. Sitä laajennettiin ja syvennettiin 1897- 98. Salmessa saavat tuulen ja ilmanpaineen aiheuttamat veden nousut aikaan virtauksia, jotka joskus ovat hyvinkin voimakkaita.

Sen jälkeen sivuutetaan mantereenpuolella Mathildedalin, Teijon ja Kirjakkalan tehtaat. Teijon "Pagodityylinen" kirkko on erikoinen nähtävyys.

Sivuutamme oikealla korkean, kekomaisen Kaissaaren ja vasemmalla Peksalan kauniit rannat, sen jälkeen lipuu aluksemme Tuiskulan ja Angelan vehmaiden, luonnonkauniiden seutujen ohitse jälleen kotoisille reiteille. Kauniin Tuiskulan salmen..(Angelansaaren lounaispuolella), kautta voi vieraskin huoletta suunnata kulkunsa.

Olen edellä pyrkinyt myös osoittamaan, miten monenlaisia ja -laatuisia asioita saaristomatkaileijan on syytä ottaa huomioon, jotta raikkaasta meriretkestä saatu huvi, nautinto ja hyöty olisivat mahdollisimman monipuoliset ja täydelliset.

Salon Pursiseuran jäseniä varten laatinut syksyllä 1950: Arvo J. Poutanen.

(Monistettu Salon Pursiseura ry:n luvalla.)